

Політичні, соціо-демографічні та економічні аспекти нестійкості держави як чинника зовнішнього впливу в Україні: соціологічний ракурс

Едуард Гугнін, Національний університет «Запорізька політехніка»

У статті побудовано описову характеристику демографічних та економічних чинників послаблення держави в їх мультикаузальних взаємодіях, що здійснено на основі аналізу емпіричних індикаторів державної нестійкості демографічної та економічної сфери, запропонованих фахівцями Фонду миру та часткової логічної екстраполяції зазначених індикаторів на соціальну реальність України. У результаті дослідження сформульовано наступні висновки. Аналіз чинників послаблення державної влади в Україні дозволяє здійснити їх умовну ієрархізацію, яка визначатиметься особливостями соціально-інституційного та соціально-групового профілю українського суспільства. Констатовано, що саме по собі послаблення державної влади за останні 5 років можна розглядати і як першопричину, і як наслідок зовнішнього впливу. Водночас наголошено на тому, що зовнішній вплив на функціонування державних інституцій, економіку, засоби масової інформації мало місце на старті української незалежності. Відзначено, що на рівні формально-конституційного акту Україну було проголошено незалежною і суверенною державою, у соціальних же практиках можна було спостерігати негласне (тіньове) обмеження суверенітету присутністю інфільтрованих груп впливу інших держав (зокрема, РФ, США, країн ЄС) у парламенті, органах виконавчої влади загалом і спецслужбах зокрема. Зазначено, що сама їх присутність, з одного боку, стала наслідком нестійкості кордонів ідентичності політичного простору України, його владно-інформаційної «розгерметизованості», з іншого боку, слабкістю культурних фільтрів, що знайшло вираження в культовому ставленні до акторів впливу іноземного походження.

Наголошено на тому, що зазначені актори зовнішнього впливу не мали (і не могли мати) зацікавленості в посиленні української державності, а тому створили режим ігнорування і замовчування для розв'язання низки поточних проблем і кризових явищ, від культурних до природно-екологічних. Відзначено, що разом з цим неможна знімати і певну відповідальність за підтримання подібного режиму і з пересічних громадян, які, як носії радянської політичної культури, звикли вибудовувати відносини з державою у звичному патерналістському форматі. Констатовано, що наслідками прихованого зовнішнього впливу та його ігнорування і мовчаного потурання з боку населення стали протестні рухи, які переросли в помаранчеву революцію 2005 року та революцію гідності 2014 року.

Сфокусовано увагу на тому, що «коефіцієнт корисності» зазначених подій для українського суспільства (крім владних еліт) залишається доволі незначним. Перманентна фрагментація державної влади та її делегітимація тривають, кризові явища в економіці ускладнюються та посилюються, екологічні негаразди відтермінуються, проте неухильно впливають на створення груп невдоволення. Резюмовано, що все зазначене актуалізує потребу в соціологічній рефлексії та реалізації управлінських стратегій подолання кризовості, ланкою якої є мультикаузальне дослідження зовнішнього впливу на Україну, що і стало предметом аналізу в цій статті та майбутніх публікаціях.

Ключові слова: держава, нестійкість держави, зовнішній вплив, демографічні чинники нестійкості державної влади, економічні чинники нестійкості державної влади, екологічні чинники нестійкості державної влади

Political, socio-demographic and economic aspects of state instability as a factor of external influence in Ukraine: a sociological perspective

Eduard Gugnin, Zaporizhzhia Polytechnic National University

The article describes the descriptive characteristics of demographic and economic factors of state weakening in their multicausal interactions, which is based on the analysis of empirical indicators of state instability of the demographic and economic sphere, proposed by the Peace Foundation and partial logical extrapolation of these indicators to the social reality of Ukraine. As a result of research the following conclusions are formulated. The analysis of the factors of weakening of the state power in Ukraine allows to carry out their conditional hierarchy which will be defined by features of a social-institutional and social-group profile of the Ukrainian society. It is stated that the weakening of state power over the past 5 years can be considered both as the root cause and as a consequence of external influence. At the same time, it was emphasized that the external influence on the functioning of state institutions, the economy, and the mass media took place at the start of Ukrainian independence.

It is noted that at the level of a formal constitutional act Ukraine was declared an independent and sovereign state, in social practices one could observe an unspoken (shadow) restriction of sovereignty by the presence of infiltrated groups of influence of other states (including Russia, USA, EU countries) in parliament, bodies executive power in general and special services in particular. It is noted that their very presence, on the one hand, was a consequence of the instability of the borders of identity of the political space of Ukraine, its power and information depressurization, on the other hand - the weakness of cultural filters, which was expressed in cult attitude to actors of foreign origin.

It is emphasized that these actors of external influence did not (and could not) have an interest in strengthening Ukrainian statehood, and therefore created a regime of ignorance and silence to solve a number of current problems and crises, from cultural to environmental. It is noted that at the same time, it is impossible to remove some responsibility for maintaining such a regime from ordinary citizens, who, as bearers of Soviet political culture, are accustomed to building relations with the state in the usual paternalistic format. It was stated that the consequences of covert external influence and its ignorance and tacit indulgence by the population were protest movements, which grew into the Orange Revolution of 2005 and the Revolution of Dignity of 2014.

Attention is focused on the fact that the "coefficient of usefulness" of these events for Ukrainian society (except for the ruling elites) remains quite insignificant. Permanent fragmentation of state power and its delegitimization continue, crisis phenomena in the economy become more complicated and intensified, environmental problems are postponed, however, they steadily affect the creation of discontent groups. It is summarized that all this highlights the need for sociological reflection and implementation of management strategies to overcome the crisis, part of which is a multi-causal study of external influence on Ukraine, which has been the subject of analysis in this article and future publications.

Keywords: *state, state instability, external influence, demographic factors of state power instability, economic factors of state power instability, ecological factors of state power instability*

Политические, социо-демографические и экономические аспекты неустойчивости государства как фактора внешнего воздействия в Украине: социологический ракурс

Эдуард Гугнин, Национальный университет «Запорожская политехника»

В статье построено описательную характеристику демографических и экономических факторов ослабления государства в их мультикаузальных взаимодействиях, что осуществлено на основе анализа эмпирических индикаторов государственной неустойчивости демографической и экономической сферы, предложенных специалистами Фонда мира и частичной логической экстраполяции указанных индикаторов на социальную реальность Украины. В результате исследования сформулированы следующие выводы. Анализ факторов ослабления государственной власти в Украине позволяет осуществить

их умовну ієрархізацію, яка буде визначатися особливостями соціально-інституціонального і соціально-групового профілю українського суспільства. Констатовано, що саме по собі ослаблення державної влади за останні 5 років можна розглядати і як первопричину, і як наслідок зовнішнього впливу. В той же час відзначено, що зовнішній вплив на функціонування державних інститутів, економіку, засоби масової інформації мав місце на старті української незалежності. Відзначено, що на рівні формально-конституційного акту Україні було проголошено незалежним і суверенним державством, в соціальних же практиках можна було спостерігати негласне (теневе) обмеження суверенітету присутністю інфільтрованих груп впливу інших держав (в частині, РФ, США, країн ЄС) в парламенті, органах виконавчої влади в цілому і спецслужбах окремо. Відзначено, що саме їх присутність, з однієї сторони, стало наслідком нестійкості меж ідентичності політичного простору України, його властно-інформаційної «розгерметизованості», з іншої сторони, слабкістю культурних фільтрів, що виразилося в культовому ставленні до акторів впливу іноземного походження.

Відзначено, що зазначені актори зовнішнього впливу не мали (і не могли мати) зацікавленості в посиленні української державності, а тому створили режим ігнорування і замалювання для вирішення ряду поточних проблем і кризових явищ, від культурних до природно-екологічних. Відзначено, що разом з цим, не можна знімати і визначену відповідальність за підтримку подібного режиму і з рядових громадян, які, як носії радянської політичної культури, звикли вистраивати стосунки з державою в звичному патерналістському форматі. Констатовано, що наслідками прихованого зовнішнього впливу і його ігнорування і мовчазного попустительства з боку населення стали протестні рухи, які переросли в помаранчеву революцію 2005 року і революцію гідності 2014 року.

Сфокусовано увагу на тому, що «коефіцієнт корисності» зазначених подій для українського суспільства (крім власних еліт) залишається досить незначущим. Перманентна фрагментація державної влади і її делегітимація продовжують бути кризовими явищами в економіці ускладнюються і посилюються, екологічні проблеми відкладаються, однак неуклонно впливають на створення груп невдоволення. Резюмовано, що все зазначене актуалізує потребу в соціологічній рефлексії і реалізації управлінських стратегій подолання кризової, ланкою якої є мультикаузальне дослідження зовнішнього впливу на Україну, що і стало предметом аналізу в цій статті і майбутніх публікаціях.

Ключові слова: держава, нестійкість держави, зовнішній вплив, демографічні фактори нестійкості державної влади, економічні фактори нестійкості державної влади, екологічні фактори нестійкості державної влади

Вступ.

Будь-яка система характеризується певним рівнем зв'язків всередині себе, ступенем інтегрованості/деінтегрованості, який визначає можливість інших систем значною або незначною мірою впливати на неї. Держава як один із владно-централізуючих соціальних інститутів може створювати умови для більшої або меншої інтегрованості суспільства, його інституційних секторів та соціальних підсистем, визначаючи тим самим високу, середню або низьку чутливість суспільства до зовнішнього впливу. В Україні проблема посилення зовнішнього впливу у зв'язку зі зростанням нестійкості держави протягом останніх п'яти років набула як теоретичної, так і соціально-практичної значущості.

В українському суспільстві є наявною низка ситуаційних або «хронічних» проблем, які залишаються нерозв'язаними або напіврозв'язаними, і ці проблеми часто стають приводом для посилення зовнішнього втручання інших держав або міжнародних антикорупційних організацій, ЗМІ, закладів освіти тощо. До зазначених проблем можна віднести появу невдоволених і дискримінованих соціальних груп, зацікавлених у делегітимації держави; зростання добровільної міграції та міграційний тиск, спричинений відтоком продуктивної робочої сили; істотне скорочення народонаселення при негативному демографічному балансі; зростання корупції та фонового політичного відчуження населення від участі в трансформаційних

процесах; знеліснення і зневоднення окремих територій, токсикація більшості джерел питної води за відсутності комплексної екологічної політики; подальша тінізація економіки та офшоризація фінансових трансакцій тощо.

Рефлексія зазначених проблем в їх мультикаузальних взаємодіях, системно-синергійних ефектах взаємної дотичності, формування, за рахунок посилення негативних наслідків цих проблем, сприятливого фону для зовнішнього впливу на Україну з боку інших держав актуалізує предмет дослідження, оголошений у назві статті.

Мета і завдання статті.

Метою статті є побудова описової характеристики демографічних та економічних чинників послаблення держави в їх мультикаузальних взаємодіях. Завданнями статті є: а) аналіз емпіричних індикаторів державної нестійкості демографічної та економічної сфери, запропонованих фахівцями Фонду миру; б) часткова логічна екстраполяція зазначених індикаторів на соціальну реальність України.

Аналіз попередніх досліджень з обраної теми.

Політичні, соціодемографічні та економічні аспекти нестійкості України як держави є міждисциплінарно-розпорощеними дослідженнями, і тому потребують соціологічного синтезу. Цей синтез, однак, стає можливим на основі інтегрування мозаїчного знання як теоретичного, так і прикладного змісту з різних галузей природознавства та людинознавства. Автори та роботи, дотичні до предмету дослідження статті, реалізовували аналіз нестійкості природно- та соціально-ресурсної нестійкості держави в Україні в різних галузях та парадигмах.

Йдеться про дослідження в галузях соціології смертності, корупції та війни, соціології бідності та соціальної ексклюзії, теоретичної та прикладної екології лісів та водопостачання, демографії добровільної та вимушеної міграції, народжуваності і убування населення. Зазначеній тематиці та проблематиці присвячено багаточисельні статті, монографії, підручники та навчальні посібники О. Балакіревої, Г. Білявського (2014), О. Гайдуцького (2017), М. Гіроля (2013), І. Ключан (2010, с. 98–104), О. Кривої та О. Коваленко, І. Курило (2009, с. 44–47), В. Кифяка, М. Василичук і Д. Шкрібляк (2019,

с. 169–170), Е. Лібанової (2018), С. Оксамитної та В. Хмелька (2004, с. 66–77), С. Погама (1999, с. 140–155), Ю. Розі (2013), А. Фляшнікової (2011, с. 79–88), Н. Харченко (2000, с. 86–99).

У представлених працях фігурує мультикаузальний підхід, який припускає соціальну поліетіологічність державної нестійкості, яка може бути зумовленою та спричиненою різноманітними обставинами, фактами, подіями, акторами та соціальними процесами. Екологічні дефіцити та катастрофи можуть посилювати державну нестійкість, впливаючи на демографічні процеси і створюючи передумови для міграції населення, скорочення народжуваності та зростання смертності. У свою чергу, скорочення народжуваності та зростання смертності може ставати передумовою для дефіциту робочої сили та спричиняти раптове підвищення цін на товари, торгівлю, зниження прибутків або іноземних інвестицій.

Поширення в суспільстві бідності є висхідним фоновим чинником для появи груп аутсайдерів, які переживають політичне відчуження та є готовими наповнювати інформаційний простір хвилями невдоволення, негативізму, бунту, революційного радикалізму. Немає сумнівів і в тому, що подібні групи стають причетними до масових безпорядків, зіткнень із правоохоронними органами, ініціаторами заворушень і протестних настроїв, поширення яких саме по собі стає передумовою для кризи легітимності політичної системи.

Посухи, повені, вододефіцити можуть загострювати проблеми соціальної нерівності за умови виявлення з боку держави соціальної несправедливості в сфері дистрибуції доходів та видатків. У свою чергу, соціальна несправедливість у довготерміновій часовій перспективі створює джерело міграційного тиску та спричиняє brain drain та еміграційні процеси в середовищі середнього класу. Зазначене, у свою чергу, негативно відбивається на показниках продуктивності праці, зростанні корупції, а отже, й інвестиційному кліматі.

Перераховані фрагменти каузальних зв'язків можуть поєднуватися з тією чи іншою формою зовнішнього впливу з боку як ближніх, так і далеких (у територіально-географічному відношенні) соціумів та держав. Зазначені суб'єкти можуть використовувати

ситуацію коротко- або довготермінового послаблення державності для культурного та економічного узалежнення або розвитку партнерських зв'язків, для реалізації політики імперіалізму чи колоніалізму, для культурної дипломатії, для пропаганди і популяризації способу життя в своїй країні, для поширення ідеологій іредентизму/сепаратизму тощо.

Вагомим емпіричним інструментом дослідження нестійкості держави як проблеми соціології глобалізації та соціології міжнародних відносин є сукупність емпірично-визначених кластерів соціальних, демографічних, економічних, політичних та сек'юритарно-структурних ознак тієї чи іншої держави, запропонованих дослідниками Фонду миру (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, p. 5–17).

До політичних індикаторів послаблення державної влади фахівці Фонду миру зараховують:

1. Рівень делегітимізації і криміналізації державних структур. Послаблення державної легітимності може відбуватися під впливом:

- масової та ендемічної корупції правлячих еліт;
- опору правлячих еліт щодо прозорості, підзвітності та політичного представництва, виявлений у результаті скандалів, журналістських розслідувань, кримінальних переслідувань або цивільних позовів;
- втрати довіри населення до державних установ та процесів, (бойкот та фальсифікація виборів, масові публічні демонстрації, акції громадянської непокорі, нездатність держави збирати податки, опір військовому призову в армію, збройні повстання тощо);
- зростання кримінальних синдикатів, пов'язаних із правлячими елітами (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, p. 11).

Фахівці Фонду миру наголошують на тому, що крихкість державної влади залежить від рівня надання (якості/неякості) суспільних послуг. Деградація або кризовий стан державних служб визначається за ознаками відсутності або зниження рівня виконання засадничих функцій по обслуговуванню населення, зокрема неспроможність держави в сфері захисту громадян від тероризму та насильства, підтримка інфраструктури соціальних послуг (охорони здоров'я, освіти, санітарії, громадського

транспорту тощо) (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, p. 12).

Ознаками послаблення державної влади може виступати істотне звуження обсягу функцій до рівня агенцій, які обслуговують правлячу еліту, (йдеться про органи безпеки, президентський персонал, центральний банк, дипломатичну службу, митні та інкасаційні установи тощо) (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, p. 12).

Стієкість/нестієкість держави визначається також рівнем дотримання/порушення прав людини. Обмеження прав людини та принципу верховенства права можуть стосуватися:

- авторитарних, диктаторських чи військових режимів, які призупиняють чи маніпулюють конституційно-демократичними інституціями та процесами;
- спалахів політично-інспірованого (не-кримінального) насильства щодо цивільного населення; зростання кількості політичних в'язнів або дисидентів, яким відмовлено в належному кримінальному процесі (дізнанні, розслідуванні, судочинстві), який відповідає міжнародним стандартам та практикам; поширення зловживань правовими, політичними та соціальними правами, зокрема права окремих осіб, груп та установ (наприклад, цькування преси, політизацію судової влади, внутрішнє використання військових для політичних цілей, публічні репресії щодо політичних опонентів) (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, p. 13).

Стієкість/нестієкість держави визначається рівнем впливу апарату державної безпеки як «держави в державі», що визначається її автономізованістю щодо вертикалі виконавчої влади та представницьких та судових органів (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, p. 14).

До групи важливих політичних чинників впливу віднесено також наявність/відсутність групових і/або кланових еліт, ознаками негативного впливу яких можуть ставати фрагментація цих правлячих еліт та державних інституцій за етнічною, класовою, клановою, расовою або релігійною ознакою; використання націоналістичної політичної риторики правлячими елітами; відсутність законного керівництва, уповноваженого представляти суспільство як цілісність (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, p. 15).

Слабкість/сила держави, її суверенність/ залежність визначається також ступенем втручання інших держав або зовнішніх політичних суб'єктів. Зовнішнє втручання може містити:

- військову чи воєнізовану участь (як приховану, так і очевидну, а в сучасній термінології – гібридну) у внутрішніх справах держави, з боку зовнішніх армій, штатів, груп чи утворень, які впливають на внутрішній баланс сил або вирішення конфлікту;

- економічне втручання сторонніх держав, зокрема багатосторонніх організацій, через масштабні позики, проекти розвитку або зовнішню допомогу, таку як поточна бюджетна підтримка, контроль фінансів або управління економічною політикою держави, створення економічної залежності;

- гуманітарне чи стратегічне військове втручання у внутрішній конфлікт або для зміни політичного режиму держави (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, р. 16).

Демографічний тиск може містити (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, р. 5–6):

- тиск, що виникає внаслідок значної кількості населення, зростання його щільності при відносному зниженні постачання продовольства, доступу до джерел води та інших життєзабезпечуючих ресурсів;

- тиск, що виникає в результаті встановлення законів і правил, які впливають на свободу людини реалізовувати ті чи інші види активності, як-от: фізичні навантаження, економічну діяльність, подорожі, соціальні взаємодії, релігійні богослужіння тощо;

- тиск, що виникає в результаті групового врегулювання структури та фізичного розміру території, зокрема прикордонні суперечки, суперечності з приводу права власності чи розміщення землі, доступу до транспортних локацій, контролю релігійних чи історичних пам'яток;

- тиск унаслідок значного прирощення/убування населення (наприклад, вікові диспропорції) або контрастові темпи прирощення/убування населення серед конкуруючих територіальних громад;

- тиск, що виникає з обставин природної катастрофи (урагани, землетруси, повені, посуха тощо), які створюють умови страждань і депривацій людей;

- тиск, що виникає внаслідок епідемій, наприклад, ВІЛ/СНІД, пташиного грипу,

ЗРВІ та інших інфекційних захворювань;

- тиск, спричинений екологічними небезпеками, розвитком інфраструктури, розгортанням промислових проектів, які загрожують екосистемному благополуччю автохтонних популяцій та територіальних громад.

Слабкість/сила держави, її суверенність/ залежність визначається також рівнем міграції біженців і/або переміщених осіб. Йдеться про контингенти біженців та при вимушеному геноциді/викоріненні великих спільнот унаслідок випадкового або цілеспрямованого насильства та/або репресій, включаючи нестачу їжі, хвороби, нестачу чистої води, конкуренцію щодо сухопутних ділянок та невдоволення, які можуть переростати в більші за масштабом гуманітарні та сек'юритарні проблеми як усередині країни, так і на прикордонних територіях. Цей показник стосується біженців, які виїжджають з країни або в'їжджають до країни (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, р. 6).

Ознаками послаблення державної влади може виступати наявність незадоволених і налаштованих на помсту/реванш та інші негативні почуття соціальних груп. До джерел групового невдоволення фахівці Фонду миру зараховують:

- історію постраждалих етнічних груп у зв'язку із допущеною щодо них несправедливістю у минулому, яка може мати тривалі наслідки;

- поширення в ЗМІ інформації про допущену щодо окремих соціальних груп жорстокість, яка виявилася безкарною та незасудженою з боку суспільства;

- наявність конкретних соціальних груп, дискримінованих державою, окремими органами влади або домінуючими групами як об'єкти переслідування чи репресії;

- інституціоналізоване політичне відчуження;

- піднесення соціальних груп, які набули багатство, соціальне визнання чи владу, виникнення яких супроводжується риторикою ненависті (памфлетерінгом) та зростанням націоналістичного радикалізму;

- наявність соціальних груп, постраждалих через відсутність у них можливостей до набуття самостійності, самовизначення або політичної незалежності (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, р. 7).

Стійка і перманентна еміграція з країни може містити:

- «відтік мізків» професіоналів, інтелігенції та політичних дисидентів, які побоюються переслідування чи репресій;
- добровільну еміграцію середнього класу, особливо економічно-продуктивних верств населення (підприємців, ремісників, торговців тощо) через економічні негаразди:
 - зростання чисельності громад-вигнанців та діаспор (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, р. 8).

До економічних показників фахівці Фонду миру зараховують:

1. Нерівномірність економічного розвитку. Нерівномірний економічний розвиток може містити:

- групову нерівність в освіті, економіці, соціально-статусній престижності;
- групове зубожіння, яке вимірюється рівнем бідності, дитячої смертності, рівнем освіти тощо;
- зростання націоналізму територіальних громад на основі реальної або індукованої групової нерівності.

2. Рівень економічної нестабільності. Економічний спад може містити:

- прогресивний економічний занепад суспільства (за показниками прибутку на душу населення, ВНП, зовнішнього боргу, дитячої смертності, рівня бідності тощо);
- раптове падіння/підвищення цін на товари, торгівлю, зниження прибутків або іноземних інвестицій;
- крах або девальвацію національної валюти;
- надзвичайні соціальні негаразди, які зумовлюють ухвалення рішень щодо економії ресурсів та видатків;
- зростання тіньових економік, включаючи торгівлю наркотиками, контрабанди та виведення капіталу в офшори;
- зростання рівня корупції та незаконних фінансових операцій серед населення;
- очевидну групову нерівність (CAST Conflict Assessment Manual, 2014, р. 9–10).

Виклад основного матеріалу. Серед перерахованих проблем нестійкості демографічного кластеру в Україні можна виокремити, по-перше, проблему виснаження водних ресурсів та зміління Дніпра як ключової водоносної артерії України. Додатковими проблемами тут виступає токсикація джерел питної

води при зростаючому виснаженні наземного та підземного водопостачання (Гіроль М., Гіроль А., Хомко, & Ковальський, 2013; Панов, 2004, с. 12–15).

Другою можна вважати проблему екоциду територій, на яких здійснюється масштабна вирубка лісів та впливаюча з них загроза ззелюднення територій внаслідок паводків, сходження селевих потоків та сходження ґрунту (Чернявський та ін., 2011, с. 146–175).

Цьогоріч окремі регіони України (Закарпаття, Прикарпаття) зазнали стихійного лиха, що стало наслідком вирубки лісів та супутньої ерозії ґрунтів. Системне знищення лісових угідь при значній тінзованості діяльності контролюючих органів стало однією з причин величезних економічних збитків через затоплення територій, руйнації житла, втрати худоби та врожаю сільським населенням (Чернявський та ін., 2011, с. 146–175).

Водночас влада розгорнула цикл «апологетичних» інформаційних кампаній, в яких через відповідних медіаакторів пробувала довести, що затоплення територій сталося в результаті аномальної кількості опадів та зміни природної течії рік у радянський період. Зрозуміло, що при намаганні периферизувати ключову причину (відсутність мораторію на вирубку лісів та корупцію в сфері притягнення до відповідальності винних у незаконних вирубках) це лише посилює приховане невдоволення і стало додатковим внеском у зниження легітимності політичної влади.

Третьою є проблема вимушених переселенців з Луганської та Донецької областей, що виникла у зв'язку із військовим конфліктом у зазначеному регіоні. Означена проблема є зумовленою двома групами соціальних чинників. До першої групи можна віднести чинники етнокультурної різноманітності населення України, яка впливає частково із історії колонізації територій мешкання самого населення та культурної ідентичності держав-колонізаторів (Росія, Австро-Угорщина, Польща). Культурну різноманітність населення можна вважати логічним наслідком зовнішнього мовного, етнічного, політичного впливу з боку держав-колонізаторів у дорадянський та радянський період (Балакірева та ін., 2016, с. 4–6).

До другої групи можна віднести соціально-політичні чинники, які стосуються

демонтажу кримінально-олігархічного режиму в 2014 році та виникненням розбіжностей у баченні форми соціально-політичного життєстрою різними територіальними спільнотами. Це бачення виникло, з одного боку, під зовнішнім впливом російської пропаганди при мінімізованості інформаційного впливу з боку України на населення Луганської та Донецької областей. Додатковими обставинами сепаратизму та ззовні-індукованого іредентизму ДНР та ЛНР можна вважати економічну депресивність регіонів, високий рівень криміналізованості, загальну екологічну занедбаність природного середовища та граничне зубожіння населення, його соціальну ексклюзію із активної участі в політичних процесах тощо (Балакірева та ін., 2016, с. 4–6; Погам, 1999, с. 140–155; Толстих, 2003, с. 81–85).

Піддатливість щодо зовнішнього впливу з боку російської пропаганди зросла опісля радикалізації мовної політики в 2014 році та артикулювання намірів політичного керівництва змінити геополітичний вектор із євро-азійського на європейсько-євроатлантичний.

Водночас банальнішою причиною іредентистської активності населення та його військової мобілізації під кураторством РФ стали інтереси відповідних олігархічних груп, які були зацікавленими в збереженні російського протекторату. Щодо цих груп населення ДНР–ЛНР виявилось простим знаряддям і було зорієнтоване на відторгнення європейської моделі розвитку суспільства.

Ситуація, яка є пов'язаною із гуманітарною катастрофою, виникла і в Криму. Окупація Криму з боку РФ зумовила ухвалення політичного рішення про припинення водопостачання на тимчасово окупованій території через Північно-Кримський канал. Мотивами для прийняття подібного рішення стали недопущення отримання водних ресурсів окупаційною владою та створення стимулів для звільнення території від присутності іноземної держави.

Попри очікування і санкції з боку ЄС, держава-окупант здійснила шерег кроків, спрямованих на закріплення своєї присутності в Криму. Було побудовано міст через Керченську протоку, здійснено ремонтування автошляхів та оновлення залізничного сполучення в обхід України. Проте наслідки зневоднення виявилися шкідливими та згуб-

ними для природного середовища, яке через посуху перетворюється на пустелю. Зазначена обставина збільшує демографічний тиск на населення та вимушену міграцію із територій посухи та опустелювання.

Держава-окупант, звісно, використовує саму ситуацію гуманітарної кризи для посилення свого впливу на населення Криму, здійснюючи інформаційні кампанії з дискредитації України та демонізації образу українського політичного керівництва. При цьому активним чином експлуатуються теми запущеності і занедбаності Криму в складі України до російської окупації.

Держава-окупант пропагандистськими засобами позиціонує себе як відбудовника благоустрою та рекреатора відповідних територій, у той час як образ України подається у фреймах слабкості, відсталості, політичної нестабільності, безгосподарності, недбалості в ставленні до потреб та інтересів місцевого населення. Водночас на прикордонних із Кримом територіях Херсонської області мають місце спроби розвідувальної та пропагандистської інфільтрації з метою дестабілізації роботи органів влади та ініціювання хвилі сепаратизму серед населення з боку спецслужб РФ. Усі зазначені процеси є такими, що відображають зовнішній вплив РФ на Україну.

Значна частина демографічних проблем в Україні та зростання державної нестабільності впливає із старіння населення. Сам процес старіння за останні 20 років набув загально-європейського і навіть глобального масштабу, оскільки з ним змушені рахуватися всі суспільства Європи і Азії, незалежно до рівня їх культурної однорідності, політичної стабільності та економічної розвиненості. Проте, за наявності загальних тенденцій вираженої геронтизації демографічної структури, в Україні є наявною низка специфічно-негативних факторів, які є супутніми зростанню частки осіб похилого віку у структурі населення (Стешенко та ін., 2001, с. 60–106).

Йдеться, з одного боку, про негативний приріст населення та перевищення показників смертності над показниками народжуваності. Це означає, що суспільство знижує динаміку відтворення продуктивного населення при зростанні кількості демографічних категорій, які потребують опіки та утримання (Розя, 2013, с. 20–68).

З іншого боку, відбувається зростання еміграції демографічних категорій продуктивного і працездатного віку (Кифяк, Василичук, & Шкрібляк, 2019, с. 169–170). Фактично йдеться про демографічний тиск у сегменті зростання кількості непрацездатних утриманців з розрахунку на одного працюючого українця при негативному демографічному балансі (перевищенні смертності над народжуваністю) (Гайдуцький, 2017; Клочан, 2010, с. 98–104).

Соціальними причинами зазначених демографічних явищ українські дослідники вважають соціальний макрострес, пов'язаний із зростанням міграційної динаміки в світі, нестабільністю у зв'язку із подіями на південному сході України, вимушеним безробіттям, економічною рецесією у зв'язку із пандемією COVID-19 (Курило, 2014, с. 40–80; Розя, 2013, с. 16–25).

Додатковими чинниками вимушеної еміграції продуктивного населення можна вважати поширеність корупції на рівні макроінституцій та мікрорідносин, деградацію якості медицини та освіти, фактично відсутню в Україні політику в галузі профілактики системних захворювань (серцево-судинних, онкопатологій тощо) (Криво-ва, Коваленко, & Курило, 2009, с. 44–47). Інформаційний простір України наповнений «риторикою ненависті», яка включає розгвинчування тем неперервних скандалів можновладців, журналістський памфлетерінг щодо них, використання націоналістичної риторики в дебатах на телеєфірі та в соціальних мережах і т.п.

Через зазначені процеси зростає чисельність ображених та стигматизованих соціальних груп. Ця ображеність зростає за рахунок подвійних політичних стандартів клептократизованої влади, утвердження в масовій свідомості сценарію юридичної безкарності для корупціонерів та зростання, у зв'язку із зазначеним, негативних соціальних настроїв пересічних громадян.

Інституціоналізоване політичне відчуження мас від влади зростає внаслідок флуктуацій курсу самої влади, яка не має стійких ідеологічних пріоритетів та реалізує тактики множинного загравання із сторонами, що мають діаметрально-протилежні політичні інтереси. Зазначене загравання відображається в суперечливих прагненнях

здійснювати інтегрування країни при паралельному створенні альянсів із дезінтегруючими акторами, реалізовувати підтримку дрібного та середнього бізнесу при фактичній підтримці олігархічних бізнесів, вести боротьбу з корупцією при інтегруванні корупціонерів у структури влади, демонструванні намірів контролю і централізації при фактичній втраті контролюючих потенцій і т. п. Описані процеси в їх нестійкій динаміці відображають перманентне протиборство в Україні агентів іноземного впливу із європейсько-євроатлантичними та євро-азійськими ідентичностями.

У сфері економічних проблем Україна є суспільством із одним із найнижчих в Європі ВВП та середньо-душовими доходами (у порівнянні з Молдовою та Білоруссю). Економічна поляризованість впливає не лише зі структури економіки, але і з дистрибутивної політики щодо податків та використання природних ресурсів, та визначає, у свою чергу, якість життя в Україні (Лібанова та ін, 2013, с. 14–36; Лібанова, 2018, с. 11–26).

Встановлений для різних категорій населення соціально-нормативний рівень доходу не кореспондує із внесками цих категорій у спільний добробут та їх інвестиції в економічну систему. Йдеться про відповідні перевитрати в державному секторі (зарплати народних депутатів, суддів, прокурорів, митників тощо) при мізеризованості доходів соціально-незахищених верств населення, службовців-бюджетників (вчителів, лікарів, поліції, пенсіонерів, інвалідів тощо), що спричиняє приховане обурення та зростання соціального негативізму та нігілізму. Перш за все, негативізм зростає у тих соціально-вікових та соціально-професійних груп, представники яких можуть дозволити собі активний туристичний відпочинок і порівняння рівня життя населення в різних країнах.

Результатом такого порівняння при відвідуванні суспільств близького зарубіжжя часто буває значне знецінення позитивів власного суспільства, зростання упереджено-перебільшеного ставлення до негативних сторін соціального життєстрою в Україні і перебільшено-ідеалізоване ставлення до позитивних сторін повсякдення закордонних суспільств. Це робить населення окремих регіонів враз-

ливим щодо іредентистського впливу прикордонних держав (Лібанова та ін, 2013, с. 10–22).

Зазначений вплив стосується міграційно-демографічної політики РФ, Угорщини та Польщі, які розгортають інформаційні кампанії сепаратистського та іредентистського спрямування шляхом створення етнокультурних осередків власної присутності (у вигляді громадських організацій, ЗМІ тощо). З іншого боку, відбувається розгортання прикордонної паспортизації населення із розгвинчуванням невдоволення.

Загально-відомим фактом є зростання боргових зобов'язань України протягом останніх 5-ти років, що також слугує чинником зовнішнього впливу на соціальні настрої з боку міжнародних фінансових організацій (МВФ, МБРР та ін.). Зазначені організації при наданні кредитів українській економіці висувають (часто в ультимативній формі) відповідні вимоги, які є несумісними із середніми і тим паче високими соціальними витратами. Зазначена обставина ілюструє зовнішній тиск на владні еліти при їх неможливості ухилитися від цього тиску та утримувати баланс між державним суверенітетом та лояльністю щодо акторів зовнішнього впливу.

Однією з передумов ситуаційних проявів «комунального націоналізму» (в аспекті окремих епізодів опозиції регіональної влади щодо центральної влади) стала пандемія COVID-19. У результаті суперечливої санітарної політики та непослідовності впровадження карантинних заходів центральною владою (чому були супутніми скандали щодо порушення карантину представниками владних еліт у ЗМІ) мери окремих областей (Дніпропетровської, Черкаської, Тернопільської) виявили невдоволення і продемонстрували відкриту конфронтацію щодо вертикалі центральної виконавчої влади.

До показників економічної нестабільності є підстави зарахувати тінізовані сектори економіки, достатньо високий рівень бідності та поширеності корупції. Саме останню можна вважати чинником тіньової економіки та бідності, оскільки тіньова економіка виникає в результаті протиріч між соціальною справедливістю та доцільністю в фіскальній політиці стягування та перерозподілу податків.

У свою чергу, зазначена група протиріч впливає із особливостей політичної культури владних еліт, яка впливає з ідеології компрадорського космополітизму і ігноруванні національних інтересів України. Національні інтереси та суверенітет держави зачіпають проблеми організації відносин між політичною владою та громадянським суспільством і потребують окремого розгляду, який відбудеться в наступних публікаціях.

Висновки.

Аналіз чинників послаблення державної влади в Україні дозволяє здійснити їх умовну ієрархізацію, яка визначатиметься особливостями соціально-інституційного та соціально-групового профілю українського суспільства. Саме по собі послаблення державної влади за останні 5 років можна розглядати і як першопричину, і як наслідок зовнішнього впливу. Водночас варто наголосити на тому, що зовнішній вплив на функціонування державних інституцій, економіку, засоби масової інформації мав місце на старті української незалежності. На рівні формально-конституційного акту Україну було проголошено незалежною і суверенною державою, у соціальних же практиках можна було спостерігати негласне (тіньове) обмеження суверенітету присутністю інфільтрованих груп впливу інших держав (зокрема, РФ та США) у парламенті, органах виконавчої влади загалом і спецслужбах зокрема. Сама їх присутність, з одного боку, стала наслідком нестійкості кордонів ідентичності політичного простору України, його владно-інформаційної розгерметизованості, з іншого боку, слабкістю культурних фільтрів, що знайшло вираження в культовому ставленні до акторів впливу іноземного походження.

Зазначені актори зовнішнього впливу не мали (і не могли мати) зацікавленості в посиленні української державності, а тому створили режим ігнорування і замовчування для розв'язання низки поточних проблем і кризових явищ, від культурних до природно-екологічних. Разом з цим неможна знімати і певну відповідальність за підтримання подібного режиму і з пересічних громадян, які, як носії радянської політичної культури, звикли вибудовувати відносини з державою у звичному патерналістському форматі. Наслідками прихованого зовнішнього впливу

та його ігнорування і мовчазного потурання з боку населення стали протестні рухи, які переросли в помаранчеву революцію 2005 року та революцію гідності 2014 року.

З іншого боку, «коефіцієнт корисності» зазначених подій для українського суспільства (крім владних еліт) залишається доволі незначним. Перманентна фрагментація державної влади та її делегітімація тривають, кризові явища в економіці ускладнюються та посилю-

ються, екологічні негаразди відтермінуються, проте, неухильно впливають на створення груп невдоволення та відцентрові процеси в державі. Усе зазначене актуалізує потребу в соціологічній рефлексії та реалізації управлінських стратегій подолання кризовості, ланкою якої є мультикаузальне дослідження зовнішнього впливу на Україну, що і стало предметом аналізу в цій статті та майбутніх публікаціях.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Білявський Г. О., Фурдуй Р. С., Костіков І. Ю. Основи екології : підручник. Київ : Либідь, 2004. 408 с.
- Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь / Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. Київ, 2013. 48 с. URL: http://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_ukr.pdf.
- Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наукова доповідь / за ред. канд. соц. наук О. М. Балакіревої. Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». 2016. 140 с.
- Гайдуцкий А. Как Украине побороть отток человеческого капитала. *Зеркало недели*. 2017. № 37. URL: http://zn.ua/macrolevel/migranomika-hhi-veka262203_.html (дата звернення: 30.12.2017).
- Гіроль М. М., Гіроль А. М., Хомко В. Є., Ковальський Д. Стан водопровідних мереж України та шляхи запобігання погіршенню якості питної води. *Полимерные трубы*. 2013. URL: <http://polypipe.info/news/238-stanvodoprovodnuhmerezhukraini> (дата звернення: 04.05.2020).
- Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії / за ред. В. Стешенко. Київ : НАН України, *Інститут економіки*, 2001. 560 с.
- Клочан І. А. Регіональні аспекти народжуваності в Україні. Демографія та соціальна економіка. 2010. № 1. С. 98–104. doi: 10.15407/dse2010.01.090
- Кривова О., Коваленко О., Курило І. Регіональні особливості народжуваності в Україні та її детермінанти (досвід аналізу багатомірними статистичними методами). *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2009. Вип. 14. С. 44–47.
- Крисінська Д. О. Проблеми первинного та вторинного забруднення питної води у Північному Причорномор'ї. Наукові праці. [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. *Сер. Техногенна безпека*. 2011. Т. 169. Вип. 157. С. 98–103.
- Кифяк В. І., Василичук М. І., Шкрібляк Д. Ю. Проблема трудової міграції в Україні та шляхи вирішення. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 37. С. 169–170.
- Курило І. О. Демографічні процеси та структури в Україні: сучасні регіональні особливості. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2014. Т. 2. Вип. 10. С. 138–145.
- Лібанова Е. М. Зовнішня трудова міграція Українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна політика*. 2018. № 2 (33). С. 11–26.
- Лібанова Е. Подолання бідності: погляд науковця. Ринок праці та соціальний захист. 2004. С. 26–32.
- Міграція як чинник розвитку в Україні. Дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ). Представництво в Україні. Київ, 2016. URL: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migracia_yak_chynnuku_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 12.02.2017)
- Населення України – 2004. Регіональні аспекти демографічного розвитку. Київ : ІДСД НАН України, Держкомстат України, 2005. 342 с.
- Оксамитна С., Хмелько В. Соціальна ексклюзія в Україні на початковій стадії рестравації капіталізму. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2004. № 3. С. 66–77.
- Панов В. В. Панасенко І. О. Методологія реінжинірингу на підприємствах ВКГ України. Водопостачання та водовідведення. 2016. № 4. С. 12–15.
- Погам С. Исключение: социальная инструментализация и результаты исследования. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 1999. Т. 2. С. 140–155.
- Проблеми доступу місцевого населення до лісових ресурсів та незаконні рубки в лісах Карпат і Західного Полісся : монографія / за ред. М. В. Чернявського, І. П. Соловія Я. В. Геніка. Львів : Зелений Хрест, Ліга-Прес, 2011. 256 с.
- Рамад Ф. Основы прикладной экологии: воздействие человека на биосферу. Ленинград : Гидрометеоздат, 1981. 544 с.
- Розя Ю. Ю. Смертність в Україні: теоретико-соціологічний аспект: дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.01 / Запоріжжя. Класичний приват. ун-т, 2013. 200 с.
- Тиндик Н. П. Світовий міграційний процес: теорія, практика, державне регулювання : монографія. Київ, 2006. 531 с.

- Толстих Н. В. Соціальне виключення в сучасній Україні: спроба оцінки. *Український соціум*. 2003. № 1 (2). С. 81–85.
- Фляшнікова А. Б. Методологічні та методичні проблеми оцінки диференціації матеріального стану населення України у соціологічному та статистичному вимірах. *Український соціум*. 2011. № 3(38), С. 79–88.
- Харченко Н. Порівняння методологічних підходів до вимірювання рівня бідності. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2000. № 3. С. 86–99.
- Шевчук П. Є. Сучасні зрушення у регіональній диференціації смертності та тривалості життя в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2007. Вип. 2. С. 24–37.
- CAST Conflict Assessment Manual. The Fund for Peace. 2014. URL: <https://fragilestatesindex.org/indicators/> (дата звернення: 12.05.2015).

REFERENCES

- Biljavs'kyj, Gh. O., Furduj, R. S., & Kostikov, I. Ju. (2004). *Osnovy ekolohiji [Fundamentals of ecology]*. Kyiv: Lybidj [in Ukrainian].
- CAST Conflict Assessment Manual. The Fund for Peace. (2014). Retrieved from <https://fragilestatesindex.org/indicators/>.
- Demografichna kryza v Ukrajinі. Problemy doslidzhennja, vytoky, skladovi, naprjamy protydiji [Demographic crisis in Ukraine. Research problems, sources, components, directions of counteraction]. (2001). Kyiv: NAN Ukrajinj, Instytut ekonomiky [in Ukrainian].
- Fljashnikova, A. B. (2011). Metodologichni ta metodychni problemy ocinky dyferenciaciji material'nogho stanu nasele'nnja Ukrajinj u sociologhichnomu ta statystychnomu vymirakh [Methodological and methodological problems of assessing the differentiation of the material condition of the population of Ukraine in sociological and statistical dimensions]. *Ukrajin's'kyj socium – Ukrainian society*, 3(38), 79–88 [in Ukrainian].
- Gajduckij, A. (2017) Kak Ukraine poborot' ottok chelovecheskogo kapitala [How Ukraine can overcome the outflow of human capital]. *Zerkalo nedeli*. No. 37. Retrieved from http://zn.ua/macrolevel/migranomika-hhi-veka262203_.html [in Russian].
- Ghirolj, M. M., Ghirolj, A. M., Khomko, V. Je., & Koval's'kyj, D. (2013). Stan vodoprovodnykh merezh Ukrajinj ta shljakhy zapobighannja poghirshennju jakosti pytnoji vody [The state of water supply networks of Ukraine and ways to prevent deterioration of drinking water quality]. *Polymernye trubj*. Retrieved from: <http://polypipe.info/news/238- stanvodoprovidnuhmerezhukraini> [in Ukrainian].
- Kharchenko, N. (2000). Porivnjannja metodologichnykh pidkhodiv do vymirjuvannja rivnja bidnosti [Comparison of methodological approaches to measuring poverty]. *Sociologhija: teorija, metody, marketyngh – Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 86–99 [in Ukrainian].
- Klochani, I. A. (2010). Reghionaljni aspekty narodzhuvanosti v Ukrajinі [Regional aspects of birth rate in Ukraine]. *Demoghrafija ta socialjna ekonomika – Demography and social economy*, 1, 98–104 [in Ukrainian].
- Krysins'ka, D. O. (2011) Problemy pervynnogho ta vtorynnogho zabrudnennja pytnoji vody u Pivnichnomu Prychornomor'ji [Problems of primary and secondary pollution of drinking water in the Northern Black Sea coast]. *Naukovi pracj. [Chornomors'kogho derzhavnogho universytetu imeni Petra Moghyly]. Ser. Tekhnoghenna bezpeka*, 169 (157), 98–103 [in Ukrainian].
- Kryvova, O., Kovalenko, O., & Kurylo, I. (2009). Reghionaljni osoblyvosti narodzhuvanosti v Ukrajinі ta jiji determinanty (dosvid analizu baghatomirnykh statystychnykh metodamy) [Regional features of birth rate in Ukraine and its determinants (experience of analysis by multidimensional statistical methods)]. *Reghionaljni aspekty rozvytku produktyvnykh syl Ukrajinj*, 14, 44–47 [in Ukrainian].
- Kurylo, I. O. (2014). Demoghrafichni procesy ta struktury v Ukrajinі: suchasni reghionaljni osoblyvosti [Demographic processes and structures in Ukraine: modern regional features]. *Aktualjni problemy rozvytku ekonomiky reghionu – The actual problems of regional economy development*, 2 (10), 138–145 [in Ukrainian].
- Kyrfjak, V. I., Vasylychuk M. I., & Shkribljak D. Ju. (2019). Problema trudovoji mighraciji v Ukrajinі ta shljakhy vyrishennja [The problem of labor migration in Ukraine and ways to solve it]. *Prychornomorski ekonomichni studij – Black sea economic studies*, 37, 169–170 [in Ukrainian].
- Libanova, E. (2004). Podolannja bidnosti: pohljad naukovcja [Overcoming poverty: the view of a scientist]. *Rynok pracj ta social'nij zakhyst – Labor market and social protection*. (pp. 26–32) [in Ukrainian].
- Libanova, E. (2018). Zovnishnja trudova mighracija Ukrajin'civ: masshtaby, prychny, naslidky [External labor migration of Ukrainians: scale, causes, consequences]. *Demoghrafija ta socialjna polityka – Demography and social economy*, 2 (33), 11–26 [in Ukrainian].
- Mighracija yak chynnyk rozvytku v Ukrajinі. Doslidzhennja Mizhnarodnoji orghanizaciji z mighraciji (MOM) [Migration as a factor of development in Ukraine. Research of the International Organization for Migration (IOM)]. (2016). Predstavnytvo v Ukrajinі. Kyiv. Retrieved from http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migracia_yak_chynnyku_v_ukray_ini.pdf [in Ukrainian].
- Nasele'nnja Ukrajinj – 2004. Reghionaljni aspekty demoghrafichnogho rozvytku [Population of Ukraine – 2004. Regional aspects of demographic development]. (2005). Kyiv: IDSD NAN Ukrajinj, Derzhkomstat Ukrajinj [in Ukrainian].

Oksamytna, S., & Khmeljko, V. (2004). Socialna eksklyuzija v Ukrajinі na pochatkovij stadiji restravraciji kapitalizmu [Social exclusion in Ukraine at the initial stage of capitalism restoration]. *Sociologhija: teorija, metody, marketyngh – Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 66–77 [in Ukrainian].

Panov, V. V., & Panasenko, I. O. (2016). Metodologhija reinzhyniryngghu na pidpryjemstvakh VKGh Ukrajinі [Reengineering methodology at the enterprises of VKG of Ukraine]. *Vodopostachannja ta vodovidvedennja*, 4, 12–15 [in Ukrainian].

Pogam, S. (1999). Iskljuchenie: social'naja instrumentalizacija i rezul'taty issledovanija. [Exception: social instrumentalization and research results]. *Zhurnal sociologii i social'noj antropologii – The Journal of Sociology and Social Anthropology*, 2, 140–155 [in Russian].

Problemy dostupu miscevocho naseleennja do lisovykh resursiv ta nezakonni rubky v lisakh Karpat i Zakhidnocho Polissja [Problems of access of local population to forest resources and illegal logging in the forests of the Carpathians and Western Polissya]. (2011). Ljviv: Zelenyj Khrest, Ligha-Pres [in Ukrainian].

Ramad, F. (1981). *Osnovy prikladnoj jekologii: vozdejstvie cheloveka na biosferu [Fundamentals of Applied Ecology: Human Impact on the Biosphere]*. Leningrad: Gidrometeoizdat [in Russian].

Rozja, Ju. Ju. (2013). Smertnistj v Ukrajinі: teoretyko-sociologhichnyj aspekt [Mortality in Ukraine: theoretical and sociological aspect]. *Candidate's abstract*. Zaporizhzhja: Klasychnyj pryvat. un-t [in Ukrainian].

Shevchuk, P. Je. (2007). Suchasni zrushennja u reghionalnij dyferenciaciji smertnosti ta tryvalosti zhyttja v Ukrajinі [Modern shifts in the regional differentiation of mortality and life expectancy in Ukraine]. *Demografija ta socialjna ekonomika – Demography and social economy*, 2, 24–37 [in Ukrainian].

Tolstych, N. V. (2003) Socialjne vykljuchennja v suchasnij Ukrajinі: sprobа ocinky. [Social exclusion in modern Ukraine: an attempt to assess]. *Ukrajinsjkyj socium – Ukrainian society*, 1 (2), 81–85 [in Ukrainian].

Tyndyk, N. P. (2006). *Svitovyj mighracijnyj proces: teorija, praktyka, derzhavne reghuljuvannja [World migration process: theory, practice, state regulation]*. Kyiv [in Ukrainian].

Vymirjuvannja jakosti zhyttja v Ukrajinі. Analitychna dopovidj [Measuring the quality of life in Ukraine. Analytical report]. (2013). Kyiv. Retrieved from http://www.idss.org.ua/monografii/UNDP_QoL_2013_ukr.pdf [in Ukrainian].

Vymusheni pereselenci ta pryjmajuchi ghromady: uroky dlja efektyvnoji suspiljnoji adaptaciji j integraciji: naukova dopovidj [Internally Displaced Persons and Host Communities: Lessons for Effective Social Adaptation and Integration: A Scientific Report]. (2016). Kyiv: NAN Ukrajinі, DU «In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrajinі» [in Ukrainian].

Гугнін Едуард

Кандидат соціологічних наук, доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»

Email: gugnined@gmail.com

Gugin Eduard

Candidate of Sociological Sciences, Assos. Prof.
Zaporizhzhia Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-6390-3691

Цитування: Гугнін, Е. (2020). Політичні, соціо-демографічні та економічні аспекти нестійкості держави як чинника зовнішнього впливу в Україні: соціологічний ракурс. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*, 23 (6–7), 26–38. doi: 10.15421/172062

Citation: Gugin, E. (2020). Politychni, sotsio-demografichni ta ekonomichni aspekty nestiikosti derzhavy yak chynnyka zovnishnoho vplyvu v Ukraini: sotsiolohichnyi rakurs [Political, socio-demographic and economic aspects of state instability as a factor of external influence in Ukraine: a sociological perspective]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (6–7), 26–38. doi: 10.15421/172062

Стаття надійшла / Article arrived: 07.08.2020

Схвалено до друку / Accepted: 20.08.2020